

BOŻENA ŁUKASIK, AGNIESZKA TARGOŃSKA

Katedra Terenów Zieleni
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

PROBLEMY ATRYBUCJI PARKU PAŁACOWEGO W OWIŃSKACH

Streszczenie. Celem podjętych badań była weryfikacja hipotezy, że projektantem parku krajobrazowego w Owińskach był znany dziewiętnastowieczny architekt krajobrazu Peter Joseph Lenné (1789-1866). W toku badań przestudiowano źródła pisane i materiały kartograficzne przedstawiające park w Owińskach, następnie przeprowadzono analizę kompozycyjną tego założenia ogrodowego, a jej wyniki porównano z warsztatem planistycznym Lennégo. Stwierdzono, że nie ma bezpośrednich dowodów świadczących o udziale Lennégo w projektowaniu parku w Owińskach, mimo że kompozycja ogrodowa wykazuje pewne analogie do innych realizacji tego projektanta. Zachowane dokumenty kartograficzne wykazały, że układ krajobrazowy powszechnie przypisywany temu twórcy został zrealizowany dopiero w drugiej połowie XIX wieku, prawdopodobnie już po śmierci Lennégo.

Słowa kluczowe: Peter Joseph Lenné, Karl Friedrich Schinkel, Owińska, park krajobrazowy, ogród zabytkowy, rewaloryzacja

Wstęp

Wieś Owińska (niem. *Owinsk*), znana w przeszłości również pod nazwą Łowińska, jest położona w gminie Czerwonak, zlokalizowanej na północ od Poznania. W latach 1804-1806 została tu wybudowana przez ówczesnych właścicieli – rodzinę von Treskowów – okazała rezydencja. Pałac wzniesiono pośrodku założenia ogrodowego. Do mniemanym autorem krajobrazowej kompozycji parku podawanym we współczesnych publikacjach był znakomity niemiecki architekt krajobrazu, generalny dyrektor pruskich ogrodów królewskich, Peter Joseph Lenné (1789-1866). Hipoteza ta jednak po dziś dzień nie została potwierdzona. Celem podjętych badań było jej udowodnienie bądź podważenie.

Material i metody

Przedmiotem badań był park pałacowy zlokalizowany w Owińskach. W celu weryfikacji domniemanego autora kompozycji ogrodowej przeprowadzono kwerendę źródeł pisanych oraz archiwalnych planów dotyczących tego obiektu. Analiza kompozycyjna parku pozwoliła porównać jego cechy kompozycyjne i strukturalne z innymi dziełami P.J. Lennégo. Uzyskane w toku badań wyniki umożliwiły sformułowanie wniosków dotyczących udziału tego architekta krajobrazu w kształtowaniu parku.

Wyniki i dyskusja

Źródła pisane

Udział Lennégo w planowaniu parku otaczającego główną siedzibę właścicieli majątku w Owińskach wydaje się prawdopodobny wielu autorom opracowań z drugiej połowy XX wieku (SZAFRAN 1959, BUGAŁA i IN. 1975, TUKAŁŁO i KANDULSKI 1986, SKURATOWICZ 1992). Kwestię tę weryfikuje jednak ujawnienie nieznanych dotąd faktów. Nowsze badania BÖRSCH-SUPAN i OSTROWSKIEJ-KĘBŁOWSKIEJ (2003) dotyczące działalności architekta K.F. Schinkela¹ dowodzą, że to on mógł być pierwszym projektantem parku w Owińskach. Autorki te odnalazły projekt niezrealizowanego salonu kwiatowego², narysowany przez Schinkela prawdopodobnie około 1804 roku. Regularnie rozplanowany salon, o powierzchni niespełna 800 m², towarzyszył doryckiej świątyni, która przypuszczalnie przewidziana została dla tylnej części parku. Prawdopodobnie był z niej widok na pałac albo inną scenę krajobrazową.

Znamienne, że o Lenném jako projektancie parku nie wspomina DUNCKER (1896), dokumentujący wygląd siedzib ziemiańskich (w tym również pałacu w Owińskach) w drugiej połowie XIX wieku (rys. 1).

Przedstawiciel byłych właścicieli, dr Rüdiger von Treskow, donosi, że dawniej założenia ogrodowe w Owińskach i Radojewie tworzyły ściśle powiązany ze sobą krajobraz parkowy. Używa on nawet sformułowania: *park w Owińskach–Radojewie*, co, jak się

¹Karl Friedrich Schinkel (1781-1841), znakomity pruski architekt, jest obok Ludwika Cateli autorem pałacu w Owińskach (KAŚINOWSKA 1977). Oprócz pałacu powstał jeszcze szereg budynków gospodarskich wokół dużego podwórza, a po przeciwnej stronie drogi również gorzelnia, cegielnia i suszarnia ziemniaków (TUKAŁŁO i KANDULSKI 1986). Prawdopodobnie wiele z tych budynków zostało zaprojektowanych również przez Schinkela (BÖRSCH-SUPAN i OSTROWSKA-KĘBŁOWSKA 2003). Architekt ten zaprojektował w Owińskach także wieżę widokową w formie latarni, która miała stanąć w pobliżu przeprawy promowej, oraz śluzę. Jej projekt, zdaniem BÖRSCH-SUPAN i OSTROWSKIEJ-KĘBŁOWSKIEJ (2003), miałby pochodzić z lat 1801-1803 i mógł powstać w ramach regulacji stosunków wodnych na obszarze wsi. Autorki postawiły hipotezę, że obszerny owalny staw przed pałacem powstał w wyniku odwodnienia obszarów posiadłości. Wieża widokowa oraz śluza nie zostały zrealizowane, wybudowano natomiast po bokach stawu dwa budynki bramne utrzymane w podobnym stylu co pałac. Nie wiadomo jednak, kto je zaprojektował. Pełniły funkcję pawilonów ogrodowych.

²Dr Rüdiger von Treskow, sekretarz rodziny zamieszkały w Berlinie, w korespondencji prywatnej podaje, że salon kwiatowy i latarnia zostały zrealizowane, a następnie zniszczone w 1806 roku z powodu przemian politycznych.

Rys. 1. Litografia przedstawiająca pałac w drugiej połowie XIX wieku (DUNCKER 1896)

Fig. 1. A lithograph depicting the palace in the second half of the nineteenth century (DUNCKER 1896)

wydaje, potwierdza nierozzerwalność kompozycyjną obu członów, które dzisiaj często i być może zbyt pochopnie oddzielane są od siebie.

Plany archiwalne

Archiwum rodzinne von Treskowów zostało zniszczone w 1945 roku. Nie zachowały się więc oryginalne plany ani szkice parku w Owińskach. Tym samym nie ma bezpośrednich dowodów wskazujących, iż autorem tego założenia parkowego był Lenné. Jednak projektant ten w 1822 roku pracował dla von Treskowów we Friedrichsfelde pod Berlinem, można więc przypuszczać, że również w Owińskach poproszono go o zaprojektowanie parku lub udzielenie wskazówek co do kształtowania jego kompozycji³.

Ustalenie możliwie dokładnego wyglądu pierwotnej kompozycji ogrodowej w Owińskach jest trudne, gdyż plany założenia przedstawione na dawnych mapach nie dają spójnego obrazu⁴. I tak na planie ukazanym w „Atlas der Provinz Posen” (rys. 2) pałac umiejscowiono równoległe do głównej drogi przecinającej Owińska (dzisiejszej ul. Poznańskiej).

³Według dra Rüdigera von Treskowa mieszkający w latach 1806-1812 w Owińskach Carl von Treskow (właściciel posiadłości we Friedrichsfelde, gdzie Lenné w 1822 roku przekształcał park) był blisko zaprzyjaźniony z Lenné – odbywał z nim wspólne podróże, a także przez wiele lat odwiedzali się wzajemnie. Jest więc bardzo prawdopodobne, że Lenné przyjechał do Owińsk, nie wiadomo jednak, kiedy i na jak długo. Przypuszcza się, że miało to miejsce w latach dwudziestych XIX wieku, kiedy również Schinkel ponownie przybył do Owińsk, by dokończyć malowidła na sufitach piętra pałacowego. Z kolei BUGAŁA i IN. (1975) podają, że park został założony w końcu pierwszej połowy XIX wieku, najprawdopodobniej w latach 1825-1850.

⁴Przyczyną widocznych rozbieżności mogą być choćby mało dokładne skale map, nieprzewidziane do przedstawiania szczegółów.

Rys. 2. Układ ogrodu pałacowego w Owińskach – stan przed 1858 rokiem⁵ (ATLAS DER PROVINZ POSEN... przed 1858)

Fig. 2. A layout of the palace garden at Owińska – the state before the year 1858 (ATLAS DER PROVINZ POSEN... before 1858)

Ponadto jedna z dróg na terenie ogrodowym wyraźnie odchodzi pod niewielkim kątem od północnej elewacji budynku i kieruje się na wschód, druga skosem biegnie od pałacu w kierunku południowo-wschodnim. Budynek poprzedzony jest obszernym, pustym placem.

Z kolei na „Generalstabskarte” (rys. 3) pałac jest usytuowany pod kątem około 30° do osi drogi. Przed nim znajduje się owalny zbiornik wodny, a układ komunikacyjny na terenie ogrodu składa się z trzech prostych dróg wychodzących od głównego budynku i usytuowanych względem siebie pod kątem prostym. Ustawienie pałacu (a co za tym idzie – całej formalnej kompozycji) lekko skośnie w stosunku do drogi było zabiegiem głęboko przemyślanym. Dzięki niemu każda osoba przybywająca od strony Poznania była zaskakiwana przez wyłaniający się niespodziewanie widok na pałac i jego lustrzane odbicie w tafli wody. Plan ujawnia ponadto, że południowo-zachodnia część założenia ogrodowego została przecięta przez – prawdopodobnie nowo powstałą wówczas – drogę, skracającą od południa dojazd do pałacu⁶. Jak widać na późniejszych planach,

⁵Mapa datowana jest: „przed 1858 rokiem”, wydaje się jednak, że przedstawia sytuację z pierwszych lat XIX wieku.

⁶Być może chodziło również o wyraźne oddzielenie funkcji reprezentacyjnej od strefy gospodarczej. Dzięki nowej drodze można było uniknąć konieczności przejeżdżania przez część folwarczną.

Rys. 3. Rozplanowanie ogrodu w latach 1829-1832⁷
(GENERALSTABSKARTE 1847-1863)
Fig. 3. A garden layout in the years 1829-1832 (GENERALSTABSKARTE 1847-1863)

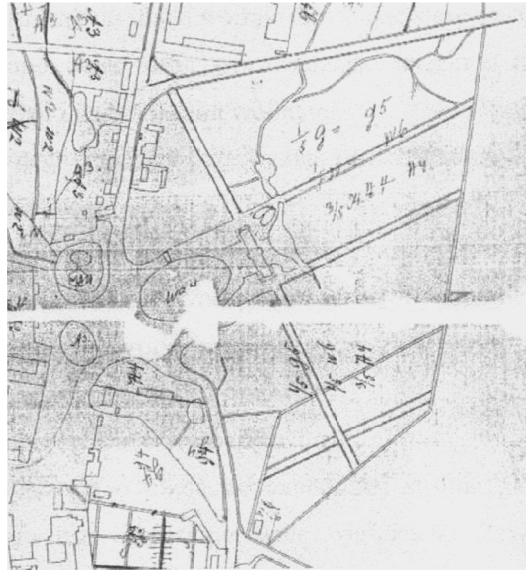
droga ta z czasem zyskała na znaczeniu, tworząc główny ciąg komunikacyjny przecinający Owińska i trwale oddzielając ten fragment parku.

Z kolei na rok 1863 datowany jest plan katastralny (rys. 4), nadal przedstawiający prosty układ komunikacyjny w obszarze ogrodowym. Tym razem za pałacem na przedłużeniu dróg dojazdowych poprowadzono dwie równoległe alejki.

Następne plany ogrodu, z lat 1880-1892 (rys. 5) oraz z 1890 roku (rys. 6) pokazują całkiem zmieniony układ – z krajobrazową parkową kompozycją⁸.

⁷Mapa datowana jest na lata 1847-1863, jednak zdjęcie topograficzne do niej pochodzi z okresu 1829-1832.

⁸Mimo że plany są datowane, nie mogą stanowić bezpośredniej informacji o układzie parku w danym momencie. Wykonywane w XIX wieku plany nie zawsze były dokładnie mierzone, poza tym często za wzorce służyły im wcześniejsze podkłady, które aktualizowano wybiórczo. Pomiary do ówczesnych planów wyprzedzały niekiedy o kilka, a nawet kilkanaście lat wykreślenie mapy. Wewnętrzna struktura ogrodu (parku) mogła zostać ponadto pominięta przy aktualizacji planu katastralnego, gdyż nie wносиła istotnych informacji potrzebnych urzędowi. Za najbardziej wiarygodną można uznać „Generalstabskarte”, która była wykonywana metodą triangulacyjną. W niniejszej pracy przyjęto, na podstawie załączonych fragmentów planów, ogólną chronologię ewolucji układu kompozycyjnego parku w Owińskach, a daty potraktowano orientacyjnie, lecz nie do końca wiążąco.

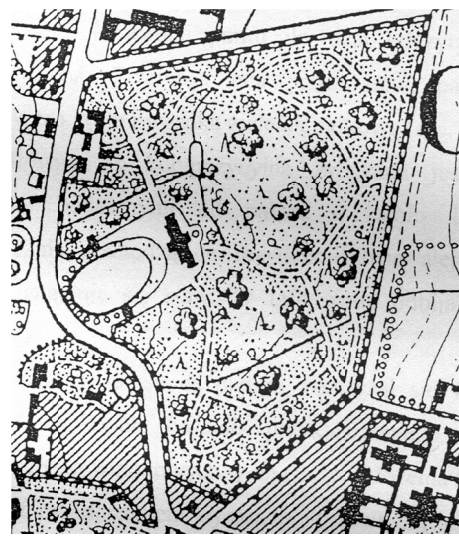
Rys. 4. Plan ogrodu w Owińskach na mapie katastralnej z 1863 roku (MAPA KATASTRALNA 1863)

Fig. 4. A plan of the garden at Owińska on the cadastral map of 1863 (MAPA KATASTRALNA 1863)

Rys. 5. Mapa podziału gruntów z lat 1880-1892 (MAPA PODZIAŁU GRUNTÓW 1880-1892)

Fig. 5. A map of the division of lands in the years 1880-1892 (MAPA PODZIAŁU GRUNTÓW 1880-1892)

Rys. 6. Park pałacowy w Owińskach w 1890 roku (MEBTISCHBLATT 1890)

Fig. 6. The palace park at Owińska in 1890 (MEBTISCHBLATT 1890)

Układ kompozycyjny parku krajobrazowego

Zebrane materiały dotyczące parku wskazują na radykalną przemianę jego kompozycji. Klasycystyczny pałac w Owińskach w zasadzie od początku pełnił funkcję dominanty dla całego założenia. Obszar przy pałacu został zaprojektowany bardzo regularnie, z podporządkowaniem całego układu wspólnej osi kompozycyjnej. Teren ogrodowy za pałacem i po jego bokach, dzięki przecinającym go prostym drogom, pierwotnie również miał częściowo formalny charakter – co najmniej do 1829 roku (lub, co bardziej prawdopodobne, do lat sześćdziesiątych XIX wieku – według mapy katastralnej). Swoje rozplanowanie zawdzięcza być może Schinkelowi. Po roku 1829 (lub po 1863 roku) w części ogrodowej powstał układ typowo krajobrazowy z nieregularnym przebiegiem dróg, widoczny na planie z lat 1880-1892 (rys. 5). Park uzyskał wówczas złożoną kompozycję formalno-krajobrazową.

Część krajobrazowa mogła w jakimś stopniu być inspirowana wskazówkami Lennégo, równocześnie jednak wykazuje niezgodności z jego warsztatem planistycznym. Z reguły założenia ogrodowe projektowane przez tego architekta krajobrazu nie były wydzielane ogrodzeniami, zwłaszcza jeśli graniczyły z terenem otwartym (ŁUKASIK 2009), jak to miało miejsce od wschodniej strony w Owińskach. W przypadku tego założenia na planie z 1890 roku wyraźnie widoczny jest mur otaczający park. Nie można ustalić dokładnej daty jego budowy. Obecność litego ogrodzenia świadczy o tym, że park nie miał być ogólnie dostępny. Fakt ten przeczy zasadom projektowym stosowanym przez Lennégo⁹, który, oprócz popierania społecznego charakteru obszarów ogrodowych, starał się zawsze utrzymywać zewnętrzne powiązania widokowe (ŁUKASIK 2009). W przypadku kompozycji w Owińskach jedynie pozbawiona muru część frontowa została zaplanowana z uwzględnieniem dalszych widoków z okien pałacu¹⁰. Wewnętrzne powiązania także były związane głównie z budowlą pałacową. Po stronie ogrodowej budynku znajdowała się oszklona weranda, z której roztaczał się widok na obszernej polaną otoczoną zadrzewieniem, tworzącą największe wnętrze ogrodowe¹¹.

Plan z końca XIX wieku pokazuje, że na terenie ogrodowym wcześniejsze drogi proste zostały zastąpione alejkami przebiegającymi po liniach swobodnych. Układ komunikacyjny nie odpowiada jednak w pełni zasadom, jakie stosował przy wytyczaniu dróg Lenné (ŁUKASIK 2009). Zwłaszcza po wschodniej stronie parku drogi poprowadzone wzdłuż muru (miejscami bardzo nierówno) właściwie dublują wewnętrzne bardziej dynamicznie trasowane alejki. Także część rozwidleń dróg nie odpowiada standardom stosowanym przez tego projektanta. Poza tym drogi widoczne na planie mają przebieg pozbawiony charakterystycznej dla Lennégo swobody i miękkości.

⁹Projektowane przez Lennégo prywatne ogrody były niekiedy ogrodzone, jednak wówczas najczęściej miały typowo formalną kompozycję. Raczej nie zdarzało się to w odniesieniu do układów krajobrazowych, które z natury rzeczy należało powiązać widokowo z otoczeniem.

¹⁰Z pałacu widoki były skierowane na budynki gospodarcze, Wartę i klasztor cysterek. Częściowo widoczne było również zlokalizowane na drugim brzegu rzeki Radojewo – druga posiadłość rodziny von Treskowów.

¹¹Niewykluczone (gdyby przyjąć, że otaczającego muru pierwotnie nie było), że z pałacu był także wgląd w krajobraz. Przemawiałby za tym fakt istnienia wcześniej, mniej więcej na tej samej linii, prostej drogi, która wychodziła na pola. Być może starano się zachować ten widok również w krajobrazowej kompozycji.

W większości założen ogrodowych autorstwa Lennégo ważną częścią składową kompozycji była woda (ŁUKASIK 2009). Na obszarze parku w Owińskach najważniejszym elementem układu wodnego był obszerny, owalny staw przed frontem pałacu. Na pozostałym terenie przepływały niewielkie strumyki, odprowadzające nadmiar wody w kierunku Warty. Plan katastralny z 1863 roku przedstawia za pałacem poszerzone fragmenty jednego z nich, tworzące niewielkie sadzawki. Większy zbiornik, zlokalizowany bezpośrednio za budynkiem, miał nieregularny zarys i został podporządkowany osi pałacu, podobnie jak reszta kompozycji w tej części. Zbiornika tego nie ma już na planie z 1890 roku, natomiast w jego zastępstwie pojawił się tu okrągły basen z fontanną¹².

Zadrzewienia przedstawione na ostatnim planie nie tworzyły żadnych charakterystycznych układów¹³, poza rozmieszczonymi dość równomiernie mniejszymi i większymi grupami drzew liściastych oraz pojedynczymi okazami iglastymi. Wyjątek stanowiło półkole drzew¹⁴ rosnących przy południowo-zachodnim brzegu owalnego stawu.

Poza nielicznymi wyjątkami (por. tab. 1) nie da się stwierdzić, jakie gatunki drzew tworzyły dawniej kompozycję krajobrazową¹⁵. Część drzew zniknęła z obszaru parku (tab. 2). Obecnie na jego terenie rośnie 21 gatunków i odmian drzew, w tym jedynie dwa gatunki iglaste¹⁶.

Trudno ustalić, które krzewy rosły w parku w XIX wieku. Zestawienie współcześnie występujących gatunków przedstawiono w tabeli 3¹⁷.

W obrębie XIX-wiecznej kompozycji krajobrazowej nie zaznaczono na mapie z 1890 roku żadnych charakterystycznych budowli ogrodowych, z wyjątkiem wspomnianych już dwóch budynków bramnych, owalnego stawu i okrągłej fontanny^{18,19}.

---

¹²Obecnie podobna fontanna (nieczynna) znajduje się od frontu, między pałacem a stawem. Prawdopodobnie została ona tutaj przeniesiona.

¹³Wzmiankowane w literaturze (TUKAŁŁO i KANDULSKI 1986) aleje brzoźowe, prowadzące po obu stronach stawu do pałacu, nie przetrwały, a wprowadzone zastępczo lipy nie mają więcej niż 30 lat.

¹⁴Półkole nie zachowało się do naszych czasów, dlatego nie da się ustalić gatunku drzewa, który je tworzył.

¹⁵SZAFRAN (1959) wymienia wśród drzew rosnących na terenie parku platany, świerki i gledicje (jedna z nich rosła samotnie na polanie) oraz topolę białą i dąb szypułkowy, wiąz górski, klon polny, lipę szerokolistną. Jej zdaniem park został założony na terenie starego lasu dębowego z podmokłymi partiami jesionowo-olchowymi. Z kolei BUGAŁA i IN. (1975), powołując się na wcześniejsze opracowania, podają, że rosły tu także żywotniki, daglezie i orzechy włoskie. Staw przed pałacem był niegdyś okolony niskim żywopłotem z jodły. W opracowaniu MAKULCA i IN. (1986/1992) na jednej z ilustracji rzeczywiście dostrzec można niski żywopłot, nie sposób jednak ustalić, z jakiego powstał gatunku. Poza tym jest to nasadzenie wtórne, gdyż na litografii DUNCKERA (1896) nie został on uwieczniony.

¹⁶Największy udział mają w parku: jesion wyniosły, lipa drobnolistna i klon pospolity. Stosunkowo dużo jest też dębu szypułkowego, grabu pospolitego, kasztanowca pospolitego i klonu jaworu.

¹⁷Do niedawna przed frontem pałacu rosły dorodne lilaki, które znacznie zasłaniały budynek.

¹⁸Dr Rüdiger von Treskow informuje, że w starym albumie rodzinnym zachowała się fotografia przedstawiająca bardzo elegancką oranżerię w Owińskach, która już nie istnieje.

¹⁹Tym samym należy stwierdzić, że niewielki budynek wykorzystywany ostatnio jako kurnik, usytuowany niedaleko północno-wschodniego narożnika pałacu, jest elementem wtórnym. Podobno dawniej służył za schronienie dla spacerujących po parku jeleni i egzotycznego ptactwa (TUKAŁŁO i KANDULSKI 1986).

Tabela 1. Porównanie składu gatunkowego drzewostanu w wieku szacowanym powyżej 100 lat występującego na obszarze parku pałacowego w Owińskach z wykazami drzew w parkach projektowanych przez Lennégo

Table 1. A comparison of tree stand species composition at the assessed age of more than 100 years occurring in the area of the palace park at Owińska with lists of trees in parks designed by Lenné

Gatunki drzew w wieku szacowanym powyżej 100 lat w parku w Owińskach	Liczba drzew w wieku szacowanym powyżej 100 lat w parku w Owińskach	Gatunki projektowane przez Lennégo w innych założeniach ogrodowych
<i>Aesculus hippocastanum</i> L. (kasztanowiec pospolity)	2	+
<i>Alnus glutinosa</i> L. (olsza czarna)	1	+ (jako <i>Alnus barbata</i>)
<i>Carpinus betulus</i> L. (grab pospolity)	1	+
<i>Fraxinus excelsior</i> L. (jesion wyniosły)	13	+ (w odm. 'Pendula')
<i>Populus alba</i> L. (topola biała)	4	- (inne gatunki topoli)
<i>Quercus robur</i> L. (dąb szypułkowy)	23	+ (też w odm. 'Fastigiata')
<i>Salix × sepulcralis</i> Simonk. 'Chrysocoma' (wierzba płacząca)	3	- (inne gatunki wierzby)
<i>Tilia cordata</i> Mill. (lipa drobnolistna)	8	- (inne gatunki lipy)

Tabela 2. Gatunki drzew, które zniknęły z obszaru parku pałacowego w Owińskach, i ich porównanie z wykazami drzew w założeniach ogrodowych projektowanych przez Lennégo

Table 2. The tree species that disappeared from the area of the palace park at Owińska and their comparison with lists of trees in the garden establishments designed by Lenné

Gatunki drzew, które zniknęły z parku w Owińskach	Gatunki projektowane przez Lennégo w innych założeniach ogrodowych
<i>Gleditsia triacanthos</i> L. (gledycza trójcierniowa)	+
<i>Juglans regia</i> L. (orzech włoski)	- (inne gatunki orzecha)
<i>Pseudotsuga menziesii</i> (Mirb.) Franco (daglezja zielona)	-
<i>Thuja</i> sp. (żywotniki)	+ (<i>Thuja occidentalis</i>)
<i>Tilia platyphyllos</i> Scop. (lipa szerokolistna)	- (inne gatunki lipy)
<i>Ulmus glabra</i> Huds. (wiąz górski)	- (inny gatunek wiązu)
<i>Pinus sylvestris</i> L. (sosna pospolita)	+ (różne gatunki sosny)

Tabela 3. Porównanie składu gatunkowego krzewów występujących na obszarze parku pałacowego w Owińskach z wykazami krzewów w parkach projektowanych przez Lennégo

Table 3. A comparison of the shrub species composition occurring in the area of the palace park at Owińska with lists of shrubs in parks designed by Lenné

Gatunki krzewów występujące obecnie w parku w Owińskach	Gatunki projektowane przez Lennégo w innych założeniach ogrodowych
<i>Cornus sanguinea</i> L. (dereń świdwa)	+
<i>Euonymus europaeus</i> L. (trzmielina pospolita)	- (inny gatunek trzmieliny)
<i>Philadelphus coronarius</i> L. (jaśminowiec wonny)	+
<i>Ribes alpinum</i> L. (porzeczka alpejska)	+ (6 gatunków porzeczek)
<i>Sambucus nigra</i> L. (bez czarny)	-
<i>Symphoricarpos album</i> (L.) S.F. Blade (śnieguliczka biała)	-

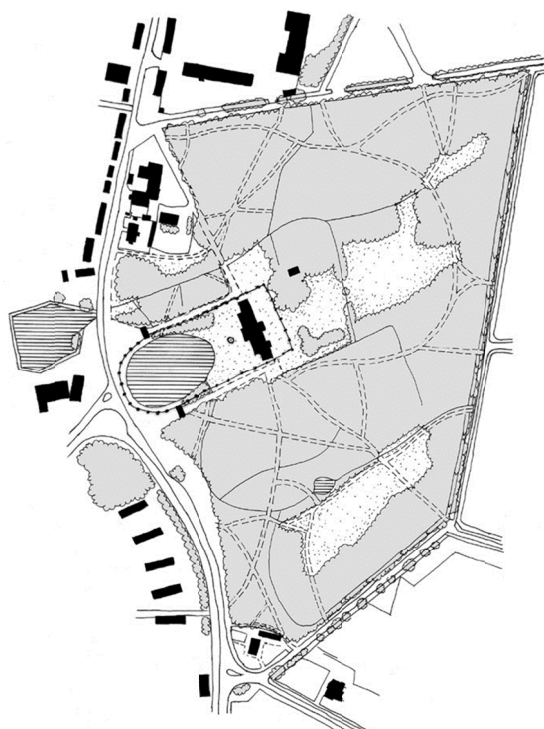
Stan współczesny

W pałacu aż do 1945 roku mieszkała rodzina von Treskowów. Do tego czasu park miał charakter prywatny, a jego kompozycja nie podlegała istotnym przekształceniom. Po II wojnie światowej w pałacu urządzono szkołę podstawową (TUKALLO i KANDULSKI 1986) i przedszkole. Na potrzeby szkoły przeniesiono główne wejście na tył budynku oraz wydzielono ogrodzeniem z siatki drucianej obszerny fragment polany za pałacem, przeznaczając go na boisko i plac zabaw. Nieopodal powstał później ogród warzywny. Działania te spowodowały zniekształcenie układu komunikacyjnego. W sposób znaczący przyczyniło się do tego również powstanie osiedla mieszkaniowego na tyłach parku oraz wyburzenie muru otaczającego założenie. Pojawiły się wówczas liczne ścieżki wydeptane przez okolicznych mieszkańców. Wieloletnie zaniedbania w konserwacji rowów wodnych doprowadzały w przeszłości do lokalnych podtopień, co spowodowało ubytki w drzewostanie. W 1997 roku pałac przeszedł w ręce prywatne, ale zamiast być remontowany – popadał w ruinę. W grudniu 2002 roku przejęty został ponownie przez Urząd Gminy w Czerwonaku. W ostatnich latach przeprowadzono prace melioracyjne oraz uporządkowano zaniedbany drzewostan, usuwając podrost samosiejów. Ulepszono też nawierzchnię niektórych alejek.

Od czasu powstania park pozostaje w pierwotnych granicach (oprócz niewielkiego fragmentu od strony zachodnio-południowej, odłączonego już w XIX wieku – rys. 7). Pałac wraz z terenem frontowym pozostaje wydzielony ogrodzeniem.

Podsumowanie

Krajobrazowy park pałacowy w Owińskach wykazuje zarówno cechy analogiczne do rozwiązań stosowanych przez Lennégo, jak i odmienne od nich (tab. 4). Analiza kompozycyjna nie daje więc jednoznacznej odpowiedzi, jak duży udział mógł mieć ten architekt krajobrazu w kształtowaniu owińskiego założenia ogrodowego. Na podstawie

Rys. 7. Współczesna kompozycja parku (opr. B. Łukasik, A. Targońska)

Fig. 7. Present composition of the park (elaborated by B. Łukasik, A. Targońska)

dostępnych materiałów kartograficznych można jednak w przybliżeniu określić czas powstania kompozycji krajobrazowej – najprawdopodobniej była to druga połowa XIX wieku (a dokładniej – po 1863 roku). W tej sytuacji bezpośredni udział Lennégo w tworzeniu parku staje się wątpliwy, gdyż projektant zmarł na początku 1866 roku. Należy przyjąć, że pierwszy kształt nadał założeniu Schinkel i przypuszczalnie to od niego pochodzi prosty układ dróg. Lenné być może wprowadził modyfikacje w tym formalnym układzie lub dał wskazówki co do całkowitej zmiany kompozycji na krajobrazową. Jest też możliwe, że park powstał w późniejszym czasie, ale według wcześniejszych planów lub sugestii Lennégo.

Z kolei rozważając dane literaturowe, trzeba podkreślić, że położone na drugim brzegu Warty Radojewo było ściśle powiązane kompozycyjnie z Owińskami i w przeszłości miejscowości te tworzyły jedno rozległe założenie ogrodowe, w związku z czym przez pojęcie „Owińska” powszechnie rozumiano obie posiadłości von Treskówów łącznie. Bardzo prawdopodobne wydaje się, że Lenné ukształtował park w wyodrębnionym dziś Radojewie (tam kompozycja parkowa jest dużo dojrzała i wykazuje większe analogie do innych dzieł tego projektanta – por. ŁUKASIK i TARGOŃSKA 2010), lecz w zapisach i przekazach przetrwała informacja o jego działalności w Owińskach.

Tabela 4. Wykaz cech kompozycyjnych analogicznych do warsztatu planistycznego P.J. Lennégo i odmiennych od niego

Table 4. A list of composition features similar to the Lenné planning workshop and different from it

Cechy kompozycyjne analogiczne do zasad projektowych Lennégo	Cechy kompozycyjne odmiennie od zasad projektowych Lennégo
<ul style="list-style-type: none"> • Ustalenie kierunków powiązań widokowych • Połączenie części formalnej z częścią krajobrazową • Zachowany lokalny układ osiowy (w obrębie części frontowej) • Lokalizacja największego wnętrza w sąsiedztwie pałacu (układ centralny kompozycji) • Niektóre rozwidlenia dróg przypominają te stosowane przez Lennégo • Układ wodny zajmuje ważne miejsce w kompozycji • Likwidacja prostych dróg (niemal wszystkie drogi parkowe w kompozycji krajobrazowej przebiegają po liniach swobodnych) • Blisko połowa gatunków tworzących ponadstuletnie zadrzewienie parku była stosowana również w innych obiektach autorstwa Lennégo 	<ul style="list-style-type: none"> • Ogrodzenie parku murem • Układ niezbyt płynnie przebiegających dróg (zwłaszcza na obrzeżu) • Nietypowe rozwidlenia dróg i brak charakterystycznych obsadzeń im towarzyszących • Mała liczba zewnętrznych powiązań widokowych • Brak na terenie parku charakterystycznych miejsc wypoczynku z różnymi placymi, ozdobami (lub ogródkami) kwiatowymi, elementami małej architektury (kamiennymi ławkami, pergolami, posągami itp.)

Literatura

- Atlas der Provinz Posen, Kreis Posen. Przed 1858. Oryginał w skali 1 : 180 000. [Materiał kartograficzny z Pracowni Kartografii Biblioteki UAM w Poznaniu].
- BÖRSCH-SUPAN E., OSTROWSKA-KĘBŁOWSKA Z., 2003. Die Provinzen Ost- und Westpreussen und Grossherzogtum. Karl Friedrich Schinkel Lebenswerk. Bd. 28. Deutscher Kunstverlag München Berlin, München.
- BUGAŁA W., BOJARCZUK K., BOJARCZUK T., 1975. Park w Owińskach. Maszynopis. Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Ogrodnictwa, Poznań.
- DUNCKER A., 1896. Poseners Schlösser und Burgen.
- GENERALSTABSKARTE. 1847-1863. Oryginał w skali 1 : 100 000. [Materiał kartograficzny z Pracowni Kartografii Biblioteki UAM w Poznaniu].
- KASINOWSKA R., 1977. Zespół pałacowy w Owińskach – dokumentacja historyczno-architektoniczna. Maszynopis. Pracownia Konserwacji Zabytków, Poznań.
- ŁUKASIK B., 2009. Działalność projektowa architekta krajobrazu Petera Josepha Lennégo na ziemiach polskich w XIX wieku. Wyd. UP, Poznań.
- ŁUKASIK B., TARGOŃSKA A., 2010. Park pałacowy w Radojewie – próba odnalezienia w kompozycji ogrodowej charakterystycznych cech twórczości P.J. Lennégo. *Nauka Przyr. Technol.* 4, 3, #35.
- MAKULEC Ł., MASAU B., FIJAŁKOWSKA M., 1986/1992. Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa – zespół folwarczno-dworski w Owińskach. Maszynopis. Muzeum Narodowe Rolnictwa w Szreniawie.
- MAPA KATASTRALNA. 1863. [Materiał kartograficzny z Archiwum Państwowego w Poznaniu].
- MAPA PODZIAŁU GRUNTÓW. 1880-1892. [Materiał kartograficzny z Archiwum Państwowego w Poznaniu].

- MEBTISCHBLATT. 1890. Oryginał w skali 1 : 25 000. [Materiał kartograficzny z Pracowni Kartografii Biblioteki UAM w Poznaniu].
- SKURATOWICZ J., 1992. Die Gärten Großpolens in der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts. W: Peter Joseph Lenné und die europäische Landschafts- und Gartenkunst im 19. Jahrhundert. 6 Greifswalder Romantikkonferenz. Red. G.-H. Vogel. Wissenschaftliche Beiträge der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, Greifswald.
- SZAFRAN H., 1959. Miasto Poznań i okolica. PTPN, Poznań.
- TUKALLO M., KANDULSKI M., 1986. Ewidencja parku dworskiego w Owińskich wykonana na zlecenie Gminnego Zespołu Ekonomiczno-Administracyjnego Szkół w Czerwonaku. Maszynopis. Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu.

PROBLEMS WITH ATTRIBUTION OF THE PALACE PARK AT OWIŃSKA

Summary. The aim of this study was to verify the hypothesis that Lenné – a well-known landscape architect of the nineteenth century – was the designer of the landscape park at Owińska. The study is based on written sources and cartographic materials depicting Owińska. The composition of the garden establishment has been analysed and the results have been compared with Lenné's planning workshop. Although there is no direct evidence of Lenné's involvement in the park design at Owińska, the garden composition bears some similarities to other garden compositions designed by Lenné. Surviving cartographic documents showed that the landscape structure, generally attributed to this author, was realised in the second half of the nineteenth century, probably after the death of Lenné.

Key words: Peter Joseph Lenné, Karl Friedrich Schinkel, Owińska, a landscape park, a historic garden, revalorisation

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Bożena Łukasik, Katedra Terenów Zieleni, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, Poland, e-mail: ktzstep@up.poznan.pl

Zaakceptowano do druku – Accepted for print:

22.02.2011

Do cytowania – For citation:

*Łukasik B., Targońska A., 2011. Problemy atrybucji parku pałacowego w Owińskich. *Nauka Przyr. Technol.* 5, 3, #15.*